

Föld- és területrendezés 1.

**Termőföld(birtok)-politika, Agrárpolitika,
Eszközrendszerek**

Prof. Emer. Dr. Szabó, Gyula

Föld- és területrendezés 1.: Termőföld(birtok)-politika, Agrárpolitika, Eszközrendszerek

Prof. Emer. Dr. Szabó, Gyula

Lektor: Dr. Máthay , Csaba

Ez a modul a TÁMOP - 4.1.2-08/1/A-2009-0027 „Tananyagfejlesztéssel a GEO-ért” projekt keretében készült. A projektet az Európai Unió és a Magyar Állam 44 706 488 Ft összegben támogatta.

v 1.0

Publication date 2010

Szerzői jog © 2010 Nyugat-magyarországi Egyetem Geoinformatikai Kar

Kivonat

A modul hazánk földbirtok politikájával és agrárpolitikájával foglalkozik. Bemutatja ezek elvi összefüggéseit és az eszközrendszereit. Sorolja a földbirtokfejlesztés feladatait.

Jelen szellemi terméket a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény védi. Egészének vagy részeinek másolása, felhasználás kizárólag a szerző írásos engedélyével lehetséges.

Tartalom

1. Termőföld(birtok)-politika, Agrárpolitika, Eszközrendszerek	1
1.1.1 Bevezetés	1
2. 1.2 A földbirtok-politika összefüggésrendszere	2
2.1. 1.2.1 Agrárpolitikai összefüggések	2
2.2. 1.2.2 A földbirtok-politika elvi összefüggései	10
2.3. 1.2.3 A földbirtok-politika eszközrendszere	11
3. 1.3 Összefoglalás	13
4. 1.4 Tárgymutató, fogalomtár	14

1. fejezet - Termőföld(birtok)-politika, Agrárpolitika, Eszközrendszerek

1. 1.1 Bevezetés

Az első fejezetben definiáljuk a földbirtok-politika intézményét, leírjuk a politikai és gazdasági célkitűzéseit, példákon keresztül is szemléltetjük az állami beavatkozás módszerét. Rövid történeti áttekintés, bevezetés után jutunk el a máig. A rendszerváltás utáni kormányok és az EK agrárpolitikájának vázlatos bemutatása után közreadjuk a jövőképet megvalósító agrárpolitika egy lehetséges megoldását. Jelenünk tükrében mutatjuk meg a földbirtok-politika elvi összefüggéseit, különös figyelmet szentelve annak nemzeti jellegére. A zárófejezet a föld- és területrendezés, mint eszközrendszer értelmezését adja meg. Bemutatjuk a harmadik évezred egy lehetséges, első forgatókönyvét, definiáljuk a földbirtok-fejlesztést.

A fejezetből Ön megismeri:

- Magyarország földbirtokpolitikáját;
- agrárpolitikáját;
- a földbirtokpolitika elvi összefüggéseit;
- a földbirtokpolitika eszközrendszerét és
- a földbirtok-fejlesztés feladatait

A fejezet anyagának elsajátítása után Ön képes lesz:

- Átlátni a földbirtokpolitika szerteágazó területeit;
- Tájékozódni a különböző agrárpolitikai irányok között;
- Ismertetni és megindokolni a magyar agrárgazdaság egy lehetséges jövőképét;
- Ismertetni a földbirtokpolitika eszközrendszerét és soron következő feladatait;
- Képes lesz az itt fellelhető ismeretsoportok integrálására, a megismert törvények, rendelkezések alkotó alkalmazására.

A föld tulajdonának és használatának kérdése az emberi közösségekben már régóta felvetődött. A föld a különböző gazdasági és politikai rendszerekben, minden időben sajátos és különleges megítélésben részesült. Gazdasági kérdés lévén, mindig összefüggött a hatalommal. A fennálló rendszer politikai és gazdasági elveihez igazodva törvényekkel szabályozták - és ma is szabályozzák - a föld használatát. A földbirtok-politika ellenőrizheti a birtokforgalmat; korlátozhatja a földszerzés lehetőségét; a tulajdonra területi maximumot, illetve minimumot állapíthat meg; sok kis birtok összevonásával támogatja a jövedelmező gazdálkodást; megteremtheti a nagyüzemi-, szövetkezeti és farmgazdaságok alapjait; segítheti a korszerű technikai eszközök és eljárások alkalmazásában rejlő lehetőségek kiaknázását. Ide sorolhatók még a földreformokkal, földosztásokkal-, a környezet- és természetvédelemmel, az extenzív mezőgazdaság kialakításával, a környezetileg érzékeny területek kijelölésével a földhasználati reformmal kapcsolatos intézkedések is,...stb.

Ismeretes, az államhatalom birtokpolitikája csak akkor lehet **progresszív**, ha párosul egyidejűleg végrehajtott szerves agrárpolitikai (a hitel, jelzálogintézmény, termelés, értékesítés és szociálpolitika,... területeire kiterjedő) intézkedésekkel. A progresszivitás hiánya több millió vidéki ember sorsát teheti nehezzé-, kilátástalanná.

Ma egyre többen hivatkoznak Ihring Károlyra (1968). Szerinte „az államnak, mint a nemzeti közérdek érvényesítőjének fenn kell tartani a maga számára a lehetőséget, hogy akár a magántulajdon sérelmére is, a föld birtoklásával, vagy legalább használatával járó előnyöket azok számára biztosítsa, akiket az közérdekből leginkább megillet”.

Előzőekből az is megállapítható, hogy a **földbirtok-politika mindig a hatalmon lévők politikai és gazdasági rendszerének tükré**. Mindig hosszabb időszakra szól, ezért konszenzust igényel. A mezőgazdaság termelékenységét, piacképességét és jövedelmezőségét befolyásoló kérdésekben kell az egyetértést megteremteni.

2. 1.2 A földbirtok-politika összefüggésrendszere

Egy megfogalmazás szerint **földbirtok-politikán azoknak az elveknek és intézkedéseknek az összességét értjük, amelyek a föld birtoklásával összefüggő politikai és gazdasági erőviszonyokat szabályozzák**.

Másként fogalmazva: **a földbirtok-politika a föld és az állam viszonyában az államhatalom beavatkozását jelenti**. Mint tudomány a mezőgazdasági termelés, értékesítés, hitel és szociálpolitikával együtt az agrárpolitika körébe tartozik. (Kerék M., 1934).

Fontosak a **gazdasági célkitűzések**, de legalább ennyire jelentős a **politikai célkitűzés is**. Nevezetesen az, hogy az állami élet vezetésében a föld birtokosainak megfelelő helyet biztosítson. Világosan kitűnik ebből, hogy a föld birtoklása társadalmi osztályoknak, rétegeknek a politikai súlyát növelheti vagy csökkentheti.

A föld kiemelt jelentőségét fokozza az, hogy területe állandó, gyakorlatilag nem bővíthető. Így a **birtokszerkezetnek meghatározó szerepe van a mezőgazdasági termelés alakulásában, produktivitásában**.

Az államnak, mint közhatalomnak a beavatkozása lehet negatív és pozitív. A **negatív** irány klasszikus példaként a kiegyezést követő ötven év említhető: az intézkedések hatására elpusztult a középosztály; nincstelen agrár- munkásosztály képződött; évenként 100 000 ember vándorolt ki az országból (A kivándorlás során csak Amerikába mintegy 1,5 millió magyar került, zöme a nincstelen és szegényparasztság soraiból).

A közelmúlt évtizedeiből kiemelhető az a negatív hatású tény, hogy az 1968-as általános gazdasági reformban sem történt nyitás a földpiacon. A földár, a földérték, a földforgalom hiánya károsan hatott az ésszerű földforgalomra. A föld csaknem ingyenessége a földhasznosításban nagy mérvű pazarlásokhoz vezetett.

Ebből az időszakból negatívumként az is megemlíthető, hogy a vegyes típusú mezőgazdasági szövetkezetek és állami gazdaságok az 1980-as évtizedben több adót fizettek be a költségvetésbe, mint amennyi támogatást onnan kaptak (Benet I., 1995). A mezőgazdaság adójának többségét a nagyüzemek fizették. Hátrányos volt a struktúra torzulás, a főfoglalkozású paraszti gazdaságok (full-time) likvidálása is. A több ezer hektáros nagyüzemi és az 1 ha körüli átlagterülettel rendelkező háztáji gazdaság között alig volt gazdaság.

Az **állam** a legkritikább esetben bízza a természetes evolúcióra a birtokviszonyok alakulását, legtöbbször **pozitívan, tevőlegesen is beavatkozik**.

Példaként említhető az 1945. évi földreform. Eredményeként, a vesztes II. Világháborúból kikerülve, elkerülhető volt az éhínség, 650 ezer szegényparaszt család átlagosan 3 ha földön, igen szerény technikai és technológiai körülmények között elkezdhette a földek megművelését. A földnélküli parasztság és zsellérség évszázados álma teljesülhetett, kialakult a földtulajdon és földhasználat egysége, a mezőgazdaság termelése elérhette a háború alatti színvonalat. A földreform kiiktatta a mezőgazdaság szerkezetéből magántulajdonú nagybirtokokat és átmenetileg előtérbe helyezte a kisparaszti gazdaságokat. (Részletesebb bemutatás a 2. fejezetben).

2.1. 1.2.1 Agrárpolitikai összefüggések

Az **agrárpolitika állandó elemei** az európai, távol-keleti, csendes-óceáni,... stb. országokban közel azonosak (biztonságos élelmiszerellátás, elfogadható jövedelmi viszonyok, természetvédelem, melléktevékenység, támogatási rendszerek). A megvalósítás eszközei, a **változó elemek** a „körülmények hatalma” miatt időről-időre változnak (támogatások mértékének, jellegének változásai, kvóták megállapítása,...stb.).

Az **agrárpolitika olyan nézetrendszer, amely nemzeti célokat szolgál és valóságba ágyazott társadalmi és gazdasági pilléreken nyugszik. Meghatározója a földkérdésnek és a falu jövőjének (tulajdon, termelés és piacbiztonság, megélhetési biztonság,). A „nagypolitika” igen fontos része.**

Az agrárpolitika az egyes korszakokban más és mást jelentett, tartalma sokszor változott és újra fogalmazódott. Olyan nézet is előfordult, amelyik fölöslegesnek tartotta. Változásának mértéke általában függ egy-egy érdekszövetség erejétől.

Az agrárpolitika és falupolitika művelése már elég régóta egy-, vagy többpárti monopólium (Hazánk felsőoktatási intézményeiben ma nincs agrárpolitikai tanszék. Az agráregyetemen a tantárgy utolsó egyetemi tanára **Nagy Imre**, a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen - 1950-ig pedig **Czettler Jenő** akadémikus volt. Ismereteink szerint jelenleg Kaposvárott és Gödöllőn oktatnak agrártörténetet. E terület tudományos művelése megszakadt, a folytonosság eddig nem állt helyre).

A témában sok szakíró hivatkozik **Czettler Jenőre**, az agrárpolitika és gazdaságtörténet egyetemi tanárának, a felsőház egykori tagjának tételeire. 1932-ben megfogalmazott intelmei:

„Biztos útmutató, még a napi problémákban is csak a tudományos agrárpolitika lehet, amely a történelem tanulságait nemcsak összehasonlítás, de a továbbépítés céljaira is felhasználja. A birtokviszonyok, a népesség társadalmi tagozódása, az üzemrendszerek, ... az örökjog stb. történelmileg fejlődtek és a más történelmi előzményekkel rendelkező államok szerint történő átalakítás szociális ellenállást, esetleg nehezen jövétehető gazdasági bajokat okoz”.

Hogy valójában ne egy régi jelenjen meg más mezben, hanem egy új és európai, de magunkhoz igazított szerelésben. Akkor talán a versenyben sem maradunk le. Minden kritériumfeltétel a képzettség és a kor színvonalán elvárt tudás!

Romány Pál (2002) egyik írásában a kérdésben így fogalmazott: „Új helyzet, új agrártársadalom formálódik falvainkban, értő módon a jövőt és a falut egyszerre szolgálva, minél többen vegyék ki benne részüket.”

Ötven év agrárpolitikai fordulataira a későbbi fejezetekben (2.3. - 2.8.) is kitérünk, vázlatosan itt csupán a rendszerváltás utáni kormányok agrárpolitikai célkitűzéseit ismertetjük.

- 1989. 03. 22-én megalakul az Ellenzéki Kerekasztal (EKA).
- 1989. 04. 21-én lemond Váncsa Jenő mezőgazdasági és élelmiszerügyi miniszter. Május 10-től 1990. 05. 23.-ig Hütter Csaba lesz az új miniszter. Május 29-én az MSZMP KB agrárpolitikai koncepcióról tárgyalt.
- Október 6-10. Az MSZMP utolsó (XIV.) kongresszusán feloszlatja magát. Jogutódként október 7-én megalakul a Magyar Szocialista Párt (MSZP), elnöke Nyers Rezső lett.
- A TOT utódjaként megalakult a Mezőgazdasági Szövetkezetek és Termelők Országos Szövetsége (MOSZ).
- 1990. 05. 23.-án koalíciós (MDF, FKgP és KDNP kormány alakul Antall József (MDF) vezetésével. A földművelésügyi tárca vezetője 1991. 01. 16-ig Nagy Ferenc József lett. A minisztérium élén őt Gergátz Elemér váltja. 1993. 02.11-én Antall József átalakítja kormányát. A tárcát a ciklus végéig Szabó János vezeti.
- Antall József halála után Boros Péter lett a miniszterelnök.
- 1994. 04. 01-én hazánk benyújtja csatlakozási kérelmét az EU-hoz.

Ebből a korszakból még három eseményt emelünk ki:

- 1993-ban az agrárfelsőoktatás irányítása az FM-től átkerült a művelődésügyi tárcához;
- 1993. 09. 14-én 20 000 mezőgazdasági dolgozó tüntetett a Kossuth téren a kormány agrárpolitikája ellen.
- Az élelmiszeriparban 1989-ben 223 gazdasági szervezetet tartottak nyilván (Estók J. és társai, 2003). 1990 végén a szövetkezetekkel, állami gazdaságokkal együtt az élelmiszeripari szervezetek száma 3023 volt. Az élelmiszeripar privatizációja az elsők között történt, lényegében 1997-re be is fejeződött. Jelenleg az élelmiszeripar jegyzett tőkéjének közel kétharmada van külföldi tulajdonban! (Az intézkedés milyenségét itt, most nem kommentáljuk).

Az **Antall-Boross kormányok** a hatékony, piacorientált, a megváltozott lehetőségekhez és közgazdasági feltételekhez jobban alkalmazkodó, magántulajdonon alapuló élelmiszergazdaság kialakítását ígérték. Ezt szolgálták a tulajdonviszonyok átalakítását szabályozó kárpótlási törvények, a szövetkezeti, a szövetkezeti átmeneti törvények, az állami tulajdon privatizációs törvénye, a vagyonpolitikai irányelvek,....., az agrárpiacon rendtartásról szóló törvény. Antallék gazdasági koncepciójának sikertelenségét ma már nem igen kell bizonygatni (A mező- és erdőgazdaság bruttó hazai termék termelése az 1984. évi csúcsról 1994-re 34 százalékkal zsugorodott! A részleteket bemutató adatsor a 7. fejezetben található).

A realitásokat nélkülöző koncepció határfokát rontotta a kormányzó párt meghatározó személyeinek szélsőséges megnyilvánulása is (A hatékony nagyüzemek akadályai a demokráciának; Az agrártudományi egyetemek professzorainak tevékenységét felül kell vizsgálni, mert politikailag megbízhatatlanok, a szövetkezeti vezetők zöld- és vörösbárózása; ...). A régi rendszer dezintegrációja elkezdődött, de az új felépítését a magyar nép az 1994. évi választásokon más kormányra bízta.

1994 július 15-én koalíciós (MSZP-SZDSZ) kormány alakul Horn Gyula (MSZP) vezetésével. Az FM vezetésével Lakos Lászlót bízták meg. 1996. 12. 15-től a ciklus végéig (1998. 07. 08.) a tárcát Nagy Frigyes vezette.

Napjaink politikai furcsaságai íratják velem a következő mondatot: 1995. 05. 30-án az Országgyűlés elfogadta a Bokros Lajos pénzügyminiszter által beterjesztett stabilizációs programot, hasonló készítése újra aktuálissá vált.

Az MSZP 1994-es választási agrárprogramjának célkitűzései:

- Az agrárválság leküzdése;
- A rendszerváltás folytatása;
- Az előző kormány agrárpolitikai torzításainak még lehetséges kijavítása;
- Az exportorientált, versenyképes agrárágazat kialakulásának megalapozása.

A kormányzati ciklus félidejében már az látszott, hogy az **agrárválság** leküzdésében súlyos elmaradások vannak, 1996. végéig az ígéretet nem sikerült valóra váltani. Az 1980-as években elkezdett **restriktív gazdaságpolitika** nem talált megoldást egy sikeres agrárpolitika végrehajtásához. A **Horn-kormány** gazdaságpolitikája nem vállalta fel az MSZP agrárprogramjának következményeit, a hosszú távú fejlődést szolgáló versenyképes agrárgazdaság alapjainak a lerakása is elhúzódott. Folytatódott a kárpótlás okozta károk konzerválása (birtokviszonyok, bérlemények rendezetlensége, örökösödési szabályok, földforgalom, birtokméretek, ...). Évszázados lemaradásunk van a Nyugathoz képest.

A magyar agrárgazdaság 1996-os állapotáról hasonló módon vélekedett akkor a Magyar Agrártudományi Egyesület (**MAE**)-, a Magyar Agrárkamara (**MAK**)-, valamint a Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők Országos Szövetségének (**MOSZ**) elnöke is. A nagytekintélyű szakemberek abban is egyetértettek, hogy a magyar mezőgazdaság megsemmisítése árán nem lenne szabad csatlakozni az Európai Unióhoz (EU). A folytatást nem kell kommentálni.

Ma, több szakíró is egyetért abban, hogy 1994-98 közötti években felül kellett volna bírálni az élelmiszeripar és – kereskedelem privatizációját, vissza kellett volna vásárolni (bűncselekmény esetén visszavenni) a kapacitásokat és átadni a termelők különféle társulásainak.

Felül lehetett volna bírálni a szövetkezetek szétverésének gyakorlatát. Bűncselekmény esetén azokat vissza lehetett volna adni a tagoknak, jogos tulajdonosaiknak. Visszavásárlással a szétaprózott birtokokat vissza lehetett volna adni a kisemmizett tagságnak.

A beígért **Nemzeti Agrárprogram** (NAP) elfogadása is késett, konszenzussal akkor már azt nem lehetett törvényre emelni.

Összességében az MSZP-SZDSZ koalíció 1994-98 közötti időszak vidék és agrárpolitikája nem minősíthető egyértelműen sikeresnek és eredményesnek. A választási programok többet ígértek. Ismétlődött a négy évvel korábbi helyzet, egy új agrárpolitika kidolgozását és megvalósítását a magyar nép 1998-ban is más kormányra bízta.

1998. 07. 08-án koalíciós (Fidesz – MPP, FKgP és MDF) kormány alakul Orbán Viktor (Fidesz – MPP) vezetésével. Torgyán József kap megbízást az FVM vezetésére. 2001. 02. 08.-án Torgyán József lemondása után Vóna András kap megbízást a tárca vezetésére. (Átmenetileg február 15-től március 25-ig Boros Imre vezeti a minisztériumot).

Az Orbán kormány agrárstratégiájának alapelvei:

1. a családi gazdasági üzemméretek megerősítése;

2. a magyar mezőgazdaság termelési szerkezetének átalakítása.

Az előzőekkel összefüggésben a földügyi ágazatot érintő feladatok is megfogalmazódtak:

- a. Rendbe tenni a földtulajdon és a földhasználat áttekinthetetlen viszonyait;
- b. Végrehajtani a **Nemzeti Kataszteri Programot** (NKP). (A részprogramok prioritási sorrendben: Az ingatlan-nyilvántartási adatok feldolgozásának meggyorsítása, illetve bevétele a számítógépes rendszerbe; Kataszteri (földmérési térképek) felújítása; A földprivatizáció által érintett területek rendezése; Egy új információs rendszer kidolgozása a földhasználat rögzítésére és elemzésére, az agrárstatisztika támogatása céljából; Digitális topográfiai térképmű (1:10 000 ma-ban) elkészítése és felújítása; Korszerű földértékelési eljárás kiterjesztése további területekre);
- i. Létrehozni a **Nemzeti Földalapot** (NFA) és bevezetni a **Földhasználati nyilvántartást**. (Egy törvényjavaslat szerint az **NFA** az állam tulajdonában lévő, folyamatosan változó mennyiségű és elhelyezkedésű földterület, amelyet az állam részben mező- és erdőgazdasági céllal hasznosít, részben pedig sajátos földbirtok-politikai és közcélok érvényesítése érdekében hoz létre, működtet és használ fel. Indokolt esetekben a művelésből kivont külterületi föld is a Nemzeti Földalapba kerülhet). A **földhasználati nyilvántartás** a földhivatal illetékességi területéhez tartozó termőföldekről, valamint a mező- vagy erdőgazdasági művelés alatt álló belterületi földek használatáról önálló nyilvántartást vezet, amelynek alapja a közhiteles ingatlan-nyilvántartás. E nyilvántartás tartalmazza a földrészletek helyrajzi számát, alrészleteit, hektárban a terület nagyságát, aranykoronában a termőföld értékét, a földrészlet (alrészlet) vagy földrészletek használatjának nevét (cégnévét), lakcímét (székhelyét, telephelyét), magánszemély földhasználó természetes személyazonosító adatait, a használat jogcímét, határozott időre kötött szerződés esetén a használat időtartamát);
- a. 1999 végéig a földművelésügyi és vidékfejlesztési tárca Budapesten a földhivatalnál felszámolja az ingatlan-nyilvántartás hitelességét veszélyeztető ügyirat-hátralékot. Törvényjavaslat készül a mezőgazdasági szövetkezeti külső üzletrész kiadásáról;
- b. Erélyes fellépés a zsebszerződéskötők ellen;
- c. **Földalapú támogatási** konstrukció kidolgozása.

A Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium (FVM) vezetésében 2001 tavaszán bekövetkezett személycserék (miniszterváltás; államtitkárok-, helyettes-államtitkárok; főosztályvezetők, felmentése, újak kinevezése) után, a kormányzati ciklus vége előtt egy évvel már látható volt a programleamaradás.

Ma már tudjuk a Fidesz – FKGP - MDF koalíció agrár- és vidékpolitikája sem hozta meg a remélt fordulatot. Folytatódott az elhibázott agrárpolitika. Nem valósult meg a termelés-feldolgozás-forgalmazás tulajdonosi mélységű integrációja a termelők többségi akarásával. A nyugati farm nem létező, idealizált modellje, a szövetkezetek kolhozal való azonosítása – és az ellenük való küzdelem – az agrártermelés csökkenését, a vidéki lét kilátástalanságát eredményezte. A jövedelemcsökkenés egyformán sújtott mindenkit, a kis- és nagygazdaságokat egyaránt. Torgyán József minisztersége alatt a magyar mezőgazdaság bruttó termelése visszaesett az 1966-os szintre. (1984-ben az egy főre jutó hústermelésben, gabonatermelésben, az egy hektárra jutó kukoricáhozamban, napraforgóhozamban a világ első négy országa között voltunk, 2001-ben nem voltunk bent az első 90 között).

A **családi gazdasági üzemméretekről** ma is megoszlanak a vélemények. Ez természetes is, hiszen a mezőgazdaság különböző ágazataiban más-más az optimális termelési és gazdasági méret, amelyet lényegében a piaci követelmények határoznak meg. Nem vitatható a **„nagyüzemi” méretek** előnye a szántóföldi növénytermesztésnél és az extenzív állattenyésztésnél. A nagy élőmunkát igénylő tevékenységnél, egy hektár vagy annál kisebb területeken a **„kisüzem”** is életképes és jövedelmező lehet.

Kerék Mihály (1934) üzemméretekről alkotott véleménye: „A tudomány már régen kimutatta, hogy a kiscgazdaság üzemi szempontból nemcsak egyenrangú a nagyüzemmel, hanem sok tekintetben túlszárnyalja azt. Az organikus birtokpolitika által teremtett életképes családi gazdaságok kellő szövetkezeti szervezethez mellett a nemzeti termelésnek legalább annyira értékes tényezői lehetnek, mint a legjobban vezetett nagyüzemek. Sőt azáltal, hogy a kisüzem termelése és fogyasztása majdnem egyensúlyban van, tehát a rentabilitás következménye nála inkább hátrébe szorulhat, ennél fogva sokkal biztosabb bázisa a nemzeti termelésnek, mint a nagyüzem, különösen a mezőgazdaságra nézve dekonjunkturális időkben. Különben is a kapitalisztikus jövedelmezőségi elvnek a mezőgazdasági termelésben való merev alkalmazása helytelen és szükségképpen

visszahatással jár a föld és a földművelő ember viszonyára. A természeti törvények uralmával nehezen fér össze a mobil tőke üzletszerűsége. A föld a hozzá asszimilálódott aprólékos emberi munkát jutalmazza meg elsősorban. Ez a bensőséges kapcsolat csak paraszt-üzemben fejlődhet ki, ahol a föld nem csupán termelési tényező s még kevésbé nyerészkedésre alkalmas tőkebefektetés, hanem megélhetést nyújtó munkaalkalom egy család számára. Ezeket a szempontokat sohasem szabad figyelmen kívül hagyni a kisbirtok üzemgazdasági megélhetésnél sem.”

2004-ben a Nemzeti Agrár- és Vidékfejlesztési Kerekasztal résztvevői, mezőgazdasági teljesítménynövekedést prognosztizáltak. A versenyképesség javítását remélték ökológiai adottságaink és az uniós források feltételjavító hatása révén. Becslések szerint az export – import aktívum hosszú távon is 2,0 – 2,5 milliárd euró tartományban marad. A 21 fős-, tekintélyes személyekből álló testület a jövő birtokszerkezetét 80-100 ezer életképes árutermelő magángazdaság és 6-7 ezer társas gazdasággal képzelték el. Hazánkban a kis- és nagybirtok modell fog érvényesülni.

Számos ok miatt (gazdasági, technikai fejlődés, globalizáció, ...) az uniós országokban is a mezőgazdasági birtokok koncentrációjának lehetünk tanúi. A versenyképesség szintentartása, az állandóan növekvő tőkebevonás a nagyobb méretű gazdaságokat-, társas vállalkozásokat részesíti előnyben. Erősödik a vállalkozói jelleg, visszaszorul a tradicionális családi gazdasági modell. A folyamat igen nagy anyagi ráfordítással fékezhető (osztrák, bajor, svájci modell), de az uniós tagországok családi gazdaságai tőkekoncentrációjukkal és termelési méretükkel egyre inkább olyan tőkés vállalkozásokká válnak, amelyekkel csak hasonló kondíciókkal rendelkező társas vállalkozások versenyezhetnek. Ennek érdekében kellene rövid-, közép- és hosszú távon olyan cselekvéssort megfogalmazni, amelynek mentén kialakul és stabilizálódik a földprivatizáció, a kárpótlás és a mezőgazdasági nagyüzemek átalakulása után létrejött **mezőgazdasági struktúra**.

Szakirodalmi források (Simon S., 2008) szerint az állami földmérési alaptérképek (régii nevén kataszteri térképek) digitális térképpé alakításának igénye a 90-es évek elején megjelent. Ennek kerete lett a Nemzeti Kataszteri Program. Egy 2003-as Kormányhatározat nyomán 2007 végére elkészültek és azóta rendelkezésre állnak az egész ország területére a „kataszteri térképek” digitálisan átalakított, számítógépen használható állománya. A program végrehajtása német segítséggel, kedvezményes hitelből történt. A hiteltörlesztések a 2005. év elején elkezdődtek, 2013-ig évente több mint két milliárd forint törlesztőhányadot jelent. A visszafizetések alapját a térképek értékesítéséből származó bevételek képezik.

A Nemzeti Topográfiai Program (NTP) elkészült digitális térképműi jól szolgálják a területrendezést és a birtokrendezést. A FÖMI légifényképezési programjában készült digitális ortofotó térképek pontosabb és látványosabb munkarészek előállítását is támogatják. A korszerű földértékelési eljárás bevezetése még nem lépett túl a kutatások keretein.

A program megvalósulásáért az FVM felelt, a lebonyolító a Nemzeti Kataszteri Program Közhasznú Társaság (NKP Kht.) volt. A tulajdonosi jogok 2008. 01. 01-től a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt.-hez kerültek, de a szakmai felügyeletet továbbra is az ágazati minisztérium látja el.

Az **NKP** végrehajtása több kormánycikluson átívelő feladat. Hosszantartó egyeztetések, pártközi csatározások után elkészült és az országgyűlés elfogadta a Nemzeti Földalapról szóló törvényt, amely 2002. 01. 01-én lépett hatályba (Szabó Gy., 2001). A kormányciklusokon átnyúló törvénynek ma is fontos szerepe van külterületi, a Magyar Állam tulajdonában lévő, mezőgazdasági művelésre alkalmas földek vagyongazdálkodásával kapcsolatban. Gazdálkodásával, eszközrendszerével segíteni kell a földbirtok-politikai elvek érvényesülését, az NVT-ben megfogalmazott célkitűzések és számos más állami feladat megvalósulását.

A **földhasználati nyilvántartás** készültési szintje országos átlagban kb. 86,6 százalék (6,81 millió ha), amely az eltelt időben nem is változott. A földhasználatról vezetett nyilvántartás az ún. kötelmi jogi jogcímekek alapján létesített használatot tartalmazza. 2007. december 31.-től már közhitelesnek minősül. Szükségességét sokan még ma is vitatják azért, mert a termőföld tulajdonosának és használójának a személye elválik egymástól. Számos esetben azonban az a nyilvántartás bizonyító erejű a hatóságok illetve a jogorvoslat számára (sokszor a támogatások igénybevétele, hasznosítási kötelezettség ellenőrzése, parlafű elleni védekezés végrehajtása, elővásárlási jog, ... birtokrendezés). A földhasználati kötelezettség bejelentésének elmulasztása bírságot von maga után. Emiatt a jogcím nélküli földhasználók száma mindig kevesebb.

Az FVM intézkedésének hatására, a vidéki földhivatalok közreműködésével folyt a fővárosi ingatlan-nyilvántartás **irathátralékának** feldolgozása. Folyamatossá-, hitelessé vált a nyilvántartásnak e fontos területe.

Az ún. **“zsebszerződéssel”** való elszámolás nem csak akkor, azóta is elmaradt. Jelenleg a tulajdonszerzési korlátozásba ütköző szerződés semmis.

Az FVM által kidolgozott és bevezetett **földalapú támogatásról** neves szakemberek, különböző szervezetek úgy vélekednek ma is, hogy az igen alacsony hatékonyságú (volt), nem ösztönzött a termelés hatékonyságának növelésére, inkább nevezhető az elmaradt jövedelem kiegészítésnek, vagy a kistermelőknek nyújtott szociális segélynek (1999 és 2000-ben a 20 hektáron aluliak 12 000 (8 000) Ft/ha -; a 20-50 hektárig 8 000 (6 000) Ft/ha-; az 50-300 hektárig 4 000 (4 000) Ft/ha összeghez jutottak. A 17 aranykorona alatti földek hektáronként az első csoportban még 3 000 - . a második csoportban 2 000 forintot kaptak).

Az EU-hoz társult országok másként cselekedtek: a közös agrárpolitika elfogadása előtt saját nemzeti agrárpolitikájukat szilárdították meg és abból a tárgyalásokon nem engedtek.

Az EU közös agrárpolitikájának ismert fő célkitűzései:

1. A vidéki térségek életfeltételeinek javítása, a mezőgazdaságban és az erdészetben dolgozók életszínvonalának emelése;
2. A lakosság ellátása kiváló minőségű agrártermékekkel, megfelelő árakon;
3. Az agrárgazdaság külpiaci kapcsolatainak javítása;
4. A természeti környezet védelme.

A vázolt célkitűzéseket a tagországoknak el kellett fogadni. Több minden mellett fontos feltétel volt, hogy a belépni szándékozó országokban magántulajdonon alapuló piacgazdasági rendszernek kell működni, az inflációnak pedig 2-3 éven át nulla közelében kell maradni. 2004. május 1-óta az EU tagsággal rendelkezünk.

Az „AGRO-21” elnevezésű, a Magyar Tudományos Akadémia vezetésével, tárcaközi összefogásban az elmélet és a gyakorlat szakemberei, 1995-ben megfogalmazták a **magyar agrárgazdaság kívánt és lehetséges jövőképét** (Orosz I. - Fűr L. - Romány P., 1996). Akkori ajánlás szerint a **jövőképet megvalósító agrárpolitika** főbb alkotóelemei a hozzákapcsolódó eszközökkel az alábbiak lehetnek volna (lehetnének):

- A birtok- és üzemstruktúra politika;
- A piac- és termeléspolitika;
- A jövedelem- és finanszírozás-politika;
- A fenntartható fejlődési politika;
- A tudományos és műszaki fejlesztési politika;
- A humán értékek növelésére irányuló politika;
- A vidék és térség fejlesztési politika.

(A fenntartható agrárfejlődés értelmezése: olyan gazdasági növekedés, amely harmonizál a természeti erőforrások regenerálódásával és a környezetterhelés asszimilációs képességével. Ezzel elérhető a folyamatos, mennyiségben korlátozott, de minőségben korlátlan gazdasági növekedés - amely alapja az érdekek, törekvések érvényesítésének-, a természeti erőforrások és társaságok értelmezett környezet megóvása, végeredményben az egészségesebb emberi környezet és táplálkozás, az élet minőségének javulása vagy legalábbis további romlásának megakadályozása).

A Medgyessy Péter – Gyurcsány Ferenc vezette MSZP – SZDSZ koalíciós kormány agrárprogramjának célkitűzései:

2002-re az MSZP olyan programot állított össze, amely egyszerre tett eleget a jövedelmező ártermelésnek, a szociális gondoskodásnak, a vidék- és gazdaságfejlesztésnek, ígérvén a termőföld szabályozások javítását.

Ebben az időben a konszenzusos alapot feltételezve, a „zöld szalag” mozgalom vitaanyaggal segítette a vidék és a mezőgazdaság felemelkedését (Szabó Gy., 2001). Összefoglalóan azt mondhatnánk az MSZP igyekezett megvalósítani az 1994-es választási agrárprogramját. (Címszavakban: Szövetkezés, Versenyképesség,

Tőkehiány enyhítés; Vidékfejlesztés, Agrárfoglalkoztatottság, a birtokszerkezet fokozatos átalakítása; Intézményrendszer átalakítás; Törvénymódosítások a fejlesztés érdekében, Földpiaci eszközök hatékonyabb alkalmazása).

Az országgyűlési képviseléválasztások második fordulóját követően 2002. május 28. napján alakul meg a koalíciós (MSZP, SZDSZ) kormány Medgyessy Péter (MSZP) vezetésével. Németh Imre kap megbízást az FVM vezetésére. 2004. 09. 29.-től a kormányt Gyurcsány Ferenc, az agrártárcát Gráf József vezeti. A két kormányciklus intézkedéseinek, cselekvéseinek vázlatos bemutatása:

2002. 12. 12-13.-án az EU koppenhágai csúcstalálkozóján döntöttek 10 új tagállam (Magyarország, Csehország, Szlovákia, Lengyelország, Málta, Ciprus, Észtország, Lettország, Litvánia és Szlovénia) felvételéről.

Közvetlen mezőgazdasági támogatásról szóló döntés szerint a mérték 25-55%-ra emelkedett. A megemelt támogatást az EU és a magyar költségvetés fedezi. Az átmeneti időszak várható időtartama 6 esztendő.

2004. május 1-jére agrárgazdaságunk szigorú versenyfeltételek közé került. Jelenünkben jól érzékelhető, hogy gazdasági és társadalmi életünk szereplői milyen mértékben tudnak megfelelni az uniós feltételeknek. Öt évvel a csatlakozás után azt látjuk, hogy kormány és ellenzéki a tényeket is másként értékeli.

Kiemelést érdemel ebből a korszakból a **földbirtok-politikai irányelvekről szóló 48/2002 (VII.19) Országgyűlési határozat**. Benne megjelenik a földhasználók helyzetének stabilizálása, fejlődésük elősegítése, a racionális bérleti rendszer kialakításának, a gazdálkodás jellegének megfelelő, versenyképességhez igazodó fenntartása (Nagy O., 2008). A II. főfejezet az NFA vagyonkezeléséről és hasznosításáról intézkedik.

Törvényi változások miatt (2007. évi CVI. tv.) az NFA gazdálkodása a **Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt.**-hez került, de továbbra is a földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter felelős és jogosult a földbirtok-politikai irányelvek megváltoztatására.

Jelentősek az NFA-tól a Zrt.-hez került feladatok és mezőgazdasági területek (1 000 420 ha, amely joghatályváltozás miatt 2 000 576 ha-ra növekedett. A terület zömét az erdőgazdasági területek teszik ki, illetve ezekhez tartozik még 25 000 ha nemzeti parkoknál lévő földterület (Benedek F., 2008).)

A követendő földbirtok-politikai irányelvekről, az NFA-ról, a földtörvényről részletesebben a 5. fejezetben tájékoztatunk.

Az idős emberek és szociális rászorulókat részére a tv. lehetővé tette, hogy a nyugdíjasok termőföldjüket **életjáradék** fejében adják el az NFA-nak. Indokoltan, rászorulókat részére az NFA térítésmentesen, biztosíthat termőföldet. A „**Földért életjáradékot**” program 5. üteme valósult meg 2008 őszén.

2004 májusára elkészült „**Az Agrár- és Vidékfejlesztés Nemzeti Stratégiája**” (AVNS). A kerekasztal alkotóközösségének névsora (Dr. Horn Péter elnök, Dr. Csikai Miklós alelnök, Dr. Németh Imre földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter, Dr. Udovecz Gábor a szerkesztőbizottság elnöke, Dr. Nyujtó Ferenc a szerkesztő bizottság tagja, Dr. Szöllősi Endre a szerkesztőbizottság tagja, Dr. Magda Sándor az Országgyűlés Mezőgazdasági Bizottságának elnöke, Nagy Tamás (MOSZ), Dr. Bereczky András (MEDOSZ), Jakab István (MAGOSZ), Csiga István (Hangya Együttműködés), Dr. Nyers Rezső (Magyar Bank Szövetség), Dr. Németh Tamás (MTA), Dr. Vidmann Mihály (Magyar Parsztszövetség), Dr. Szabadkai Antal (Agrár Munkaadói Szövetség). Az Országgyűlés pártjainak delegált tagjai: Pásztohy András (MSZP), Dr. Gombos András (SZDSZ), Dr. Medgyasszay László (MDF), Glattfelder Béla (Fidesz).

A hat oldalas dokumentum főfejezetei:

- Bevezetés
- Az agroökológiai potenciál megőrzése és fenntartható hasznosítása
- Az élelmiszer-biztonság és az értékesítés biztonságának növelése
- A versenyképesség erősítése
- A birtokszerkezet fokozatos átalakítása
- Az alternatív életlehetőségek javítása

- Az intézményi rendszer átalakítása a tagállami működés igényei szerint
- Az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló törvény módosítása
- Várható változások 10 év alatt

A munkában részt vállaló 300 szakember úgy gondolta, hogy a fontos dokumentum irányítóként, koordinációs erőterként szolgál majd a kormányzati agrárprogramok számára.

A birtokszerkezet fokozatos átalakítása” c. részt idézzük:

„A versenyképes magán-, családi és társas földhasználati viszonyok mellett csak korlátozottan valósulhat meg. Égetően aktuális a mezőgazdaságból élők, a helyben lakókat preferáló, a távlatos és versenyképes gazdálkodást elősegítő lépések megtétele.

a. A birtokszerkezet fokozatos átalakítását szolgáló intézkedéseknek az alábbi elvekre kell épülniük:

- segítsék elő a gazdaságok **életképességének** és versenyképességének megerősítését;
- akadályozzák meg, hogy a településekhez tartozó termőföldek használatában **monopolhelyzetek** alakuljanak ki;
- a **földbérletre** vonatkozó szabályok azonos súllyal védjék a földtulajdonosok és a földbérlők hosszú távú érdekeit

b. A földbirtok-politika megvalósulásának kiemelt résztvevője a **Nemzeti Földalap (NFA)** intézménye. Az NFA szerepét és eszközrendszerét úgy kell meghatározni, hogy már rövidtávon is képessé váljon a birtokstruktúra formálására. Működtetése több területen fejlesztésre szorul:

- pontosítani kell a feladatát, és koncentrálni kell a birtokpolitikai célok megvalósítására;
- földpiac-befolyásoló és birtokszerkezet javítását elősegítő politikáját az egyes településekre (kistérségekre) kidolgozott terület- és birtokrendezési terv alapján kell, hogy végezze.

i. Kezdeményezzük az öröklési jog olyan értelmű módosítását, hogy a termőföld örökösök közötti felosztását, a birtoktestek elaprózódását meggátolják (a törvényes örökösök pénzbeni kielégítésének egyidejű előírásával!)”

Az EU a magyar agrárgazdaság részére a 2004-2006 években közvetlen kifizetésekre (SAPS + piaci) 335 mrd. Ft-ot, társfinanszírozási programokra (SAPARD + OVOP + NVT) 258 mrd. Ft-ot, együttesen 593 mrd. Ft-ot irányzott elő.

2004. szeptemberére FVM megbízásból az AKI Vidékfejlesztési Igazgatósága és a GEO Felmérési és Földrendezői Tanszéke elkészítette a **Nemzeti Birtokrendezési Stratégia háttéranyagát**, a 172 oldalas-, a stratégiát megalapozó tanulmányt (Dorgai L. és 24 társa, 2004).

„A stratégiát megalapozó tanulmány a **helyzetelemzésből** – ebben az addigi birtokrendezési kezdeményezések tapasztalatainak feltárásából – indul ki (első fejezet), ami azzal zárul, hogy összegzi a problémákat, megfogalmazza a főkövetkeztetést és célkitűzést, és vázolja a célkitűzések eléréséhez szükséges intézkedéseket.

A második fejezet tulajdonképpen a jövőképet rajzolja meg, kardinális pontja a lehetséges birtokrendezési eljárások, az úgynevezett **lehetséges forgatókönyvek** ismertetése és minősítése az alkalmazhatóság szempontjából. Meg kell jegyeznünk, hogy a szakértők véleménye szerint a birtokrendezési stratégia a birtokpolitikai koncepció megvalósulását is szolgálja. Magyarországon azonban még nem kristályosodott ki olyan birtokpolitikai koncepció, ami széleskörű társadalmi konszenzuson alapul, e tekintetben a 2004. évi Nemzeti Agrár és Vidékfejlesztési Kerekasztal sem tudott egyetértésre jutni a kézirat elkészítésének időpontjáig.

A harmadik fejezet a szakértők által megvalósíthatónak ítélt, más szóval **javasolt birtokrendezéssel** foglalkozik. Részletesebben szól a gyakorlati megvalósítás tennivalóiról, így például a konkrét intézkedésekről, jogi háttér megteremtéséről, a földügyi igazgatás fejlesztéséről, a megvalósulás egyéb feltételeiről.” (A stratégia azóta sem készült el; a jogi háttér megteremtése sem készült el; a földügyi igazgatás ilyen irányú fejlesztése is késik).

A 2007-2013-as időszakban – második kormánycikluson is áthúzódva – az **Új Magyarország Vidékfejlesztési Program** (UMVP) keretében 3805,839 millió euró uniós támogatás áll Magyarország rendelkezésére. (A nemzeti vidékfejlesztéssel együtt ez az összeg 4 955 millió euró. Ebből 2010-ig 2 116 millió euró + az arányos nemzeti kielégítés használható fel).

A források tengelyek közötti megosztása:

- I. tengely (15 jogcím: a szakképzés, tájalkítás, innováció -> a termelői csoportok működéséig) **47%**
- II. tengely (13 jogcím: a kedvezőtlen adottságú területeken történő gazdálkodás -> Natura 2000 kifizetések -> Nem termelői beruházások támogatása az erdészetben) **32%**
- III. tengely (9 jogcím: a nem mezőgazdasági tevékenységgé történő diverzifikálás -> a készségek elsajátítása, ösztönzés és a helyi fejlesztési stratégiák kidolgozása és végrehajtása) **17%**
- IV. tengely (Technikai segítségnyújtás: a helyi fejlesztési stratégiák megvalósítása -> a helyi akciócsoportok működtetési költségei) **4%**

A pályázatok kiírása, elbírálása és a kifizetések elrendezése – jelenleg túlvállalás miatt némi késéssel – folyamatos, napi történet.

2.2. 1.2.2 A földbirtok-politika elvi összefüggései

A szakirodalomból ismerhető legrégebbi elv, miszerint a föld olyanok kezébe kerüljön és maradjon meg, akik azzal származásuknál és hivatásuknál fogva összeforrtak. A legfontosabb nemzeti érdeket, egyszerűbben is lehet fogalmazni: „**Akié a föld, azé az ország**”. (Kerék M., 1934.).

Jelenünk birtokpolitikájáról állíthatnánk, **nemzeti** abban az értelemben, hogy „külföldi magánszemély és jogi személy termőföld tulajdonjogát nem szerezheti meg” (többször módosított 1994. évi LV. tv. a termőföldről) a kárpótlás és öröklés kivételével.

A **birtokviszonyok állandóságával** ebben a szakaszban nem lehet mit kezdeni. A megszerzett területet minden bizonnyal mobilizálni kell, **általános birtokrendezéssel, birtok-összevonási célú önkéntes földcserével** a széttagolt külterületi termőföldeket össze kell majd vonni, korábbiak szerint is ki kell alakítani a kedvezőbb, jövedelmezőbb termelést biztosító üzemméreteket.

Az EU-ban a kompenzációs támogatások elérhetősége a parcella mélységű nyilvántartáshoz és többségében állandó birtoktagokhoz kötött. Ezért a **birtokpolitikának sürgős feladata az optimális üzemméretek kialakítása**.

A termőföldről szóló tv. jelenleg az alábbiak szerint szabályozza a belföldi magán- és jogi személyek és külföldiek tulajdonszerzését:

- a. Belföldi magánszemély a termőföld tulajdonjogát csak olyan mértékben szerezheti meg, hogy a tulajdonában legfeljebb 300 ha, vagy 6000 aranykorona (AK) értékű terület legyen;
- b. Belföldi jogi személy és jogi személyiség nélküli más szervezet a termőföld tulajdonjogát - a Magyar Állam, az önkormányzat és közalapítvány kivételével - nem szerezheti meg;
- i. Egyházi, jogi személy végintézkedés, illetőleg ajándékozási, tartási vagy gondozási szerződés alapján termőföldre tulajdonjogot szerezhethet;
- a. Külföldi magánszemély és jogi személy termőföld tulajdonjogát nem szerezheti meg.
- b. Jelzálog hitelintézet az 1997. évi XXX. törvényben foglalt korlátozásokkal termőföldet szerezhethet.

(A szerzési „tilalom” nem vonatkozik a törvényes öröklésre, az elbirtoklásra, a ráépítésre, a kisajátításra és végül a kárpótlási árverésen való tulajdonszerzésre).

Előzőek szerint Magyarország megőrzi a nemzeti elveken alapuló szabályozást a derogációs időszak végéig. Az EU-hoz való csatlakozás feltételrendszere hamarosan megkövetelheti az előzőekben leírtak felülvizsgálatát, esetleg megváltoztatását. (A Római Szerződés A letelepedés joga c. 2. fejezet 52. cikkelye célul tűzi ki, hogy

lehetővé tegyék „bármely tagállam felségterületén egy másik tagállam állampolgára számára földtulajdon-szerzését és hasznosítását”, ha az nem ütközik a közös mezőgazdasági politika céljaival. 2010 tavaszán újabb haladéokban reménykedhetünk).

Több agrárszakértő sürgeti olyan földtörvény megalkotását, amely állami hitelek segítségével valóban a használók tulajdonába adná a termőföldet.

A készülő, új birtokrendezési törvény, terv szerint korlátokat fog állítani a gyakori birtokváltozásoknak, hatást gyakorol a mezőgazdasági termelésre, a szociális viszonyokra, meghatározza majd a földrésztlet és birtokminimumokat, valamint a hitelmaximumot, stb. Az új szabályozásnak feltehetően segíteni kell majd a rész munkaidős kisbirtokosok együttműködési társulási, szövetkezési lehetőségeit, meg kell akadályozni a „nagy földesúri birtokok” létrejöttét. A kialakuló **földpiacon** a szabad földforgalom mellett az optimális birtokmegosztás feltétele a **magán földtulajdon felső határának megkötése** és a **túlzott elaprózódás megakadályozása**. Fontos szempontként említhető meg a **gazdaságok teljesítőképessége** is.

Az **állami (kincstári) földtulajdon** várhatóan kisebb területi aránya kevesebb figyelmet érdemel majd a földbirtok-politikában, de továbbra is meghatározó lesz gazdálkodásának eredménye (szaporító-, törzs-, tenyészanyagok, plantázsok, magtermő állományok stb).

Ezen alfejezet, és a négy kormányciklust vázlatosan bemutató rész **összefoglalásaként** jelenleg is leírható, hogy a magyar agrárgazdaságot át kell állítani az uniós csatlakozás direktívájában is versenyképes, fenntartható termelési-értékesítési pályára. Ehhez elkerülhetetlen a birtokkoncentráció, amelynél meghatározó kell, hogy legyen egy komplex – az ökológiai és ökonómiai szempontokat egyidejűleg figyelembe vevő – tájgazdálkodás. Az EU-hoz hasonlóan a piacorientált élelmiszertermelés mellett előtérbe kell, hogy kerüljön - finansiális kihatása ellenére – a tájmegőrző, tájfenntartó funkció.

A hátrányos helyzetű térségekben minden eszközzel segíteni kell az életképes birtokok létrejöttét, a vertikális integrációba történő bekapcsolását.

Kiemelt támogatásban kell részesíteni a környezet- és természetvédelmet és tájvédelmi feladatot ellátó mezőgazdaságot.

A leírt elvekkel nem minden szakértő-, szakíró ért egyet. Egyes vélemény (Tanka E., 2004.) szerint 1989-től olyan birtokpolitika uralja a földviszonyokat, amelyik „az **értékalapú követelményrendszer** megsemmisítésével a társadalmi haladás gátlásával, az agrárgazdaság és az ország gyarmati függőségbe kényszerítésével áll elő.” Ez a politika ellentétben áll a társadalom alapértékeivel, a népesség szükségleteivel, a közérdekkel, nem tarthat igényt a társadalom egyetértésére, valós közmegegyezésre.

Valamennyi leírt – és nem idézett – részletre igaz azonban, hogy minden birtokpolitika az egész társadalmi formációra hat. Hogy így legyen, ahhoz értékrationális társadalmi cselekvést kell végrehajtani, feladatait társadalmi közmegegyezés alapján kell teljesíteni a földviszonyokban, a földtulajdon, a földhasználat és a földvédelem területén. A társadalom többségének, a mezőgazdaság szereplőinek igényeit kell érvényesíteni.

Ugyanakkor több szakértő és állásfoglalás egyetért abban, hogy az eltelt 20 év birtokpolitikája elfogadta a KAP európai mezőgazdasági modelljének értékrendjét (hatékonyság, versenyképesség, népességmegtartás, környezet- és tájvédelem, vidéki népesség életkörülményeinek megtartása, ...).

2010. 05. 29-án új kormány alakult. A részarány kiadása az osztatlan közös tulajdonú földek helyzetének rendezésére, a mezőgazdasági üzemszabályozás, üzemméret meghatározás, és a végrehajtáshoz szükséges törvények megalkotása és elfogadása a következő évek-, évtizedek feladata. Azon jelenünkben sem lehet vitatkozni, hogy kinek az érdekében működtetik a földet termelő-eszközként és ki a társadalmi termék elsajátítója. Tehát kit szolgál majd a jövő birtokrendezése.

2.3. 1.2.3 A földbirtok-politika eszközszerkezete

A földbirtok-politika legáltalánosabban alkalmazott és leghatékonyabb eszközét **földrendezésnek** hívjuk (Államigazgatási eljárás, amely a mezőgazdasági rendeltetésű földek összevonására, a tulajdoni és használati viszonyok rendezésére irányul, a nagyüzemi gazdálkodásra alkalmas területek, táblák kialakítása, az ésszerű és gazdaságos termelés megvalósítása érdekében. Ide sorolhatók még a nagyobb birtokok felosztása is, amikor kisebb ingatlanokat, földrésztleteket alakítanak ki).

Magyarországon a földrendezés az eltelt évtizedekben általában a település egész határára vagy annak egy részére terjedt ki. Földrendezést csak kérelem alapján, államigazgatási szerv engedélyével lehetett végrehajtani. Az engedélyt csak a jogszabályban pontosan meghatározott feltételek teljesülése esetén lehetett kiadni. A földrendezést a mezőgazdasági és élelmiszerügyi miniszter, illetve a megyei tanácsok engedélyezték. A földrendezések külterületre terjedtek ki.

1976-ban a földrendezések mikéntjét az Elnöki Tanács 23. számú törvényerejű rendelete szabályozta. Prioritása ebben az időben is az **önkéntes földcserének** volt. „Egész határra” vagy annak egy részére kiterjedő rendezést (**általános- vagy részleges földrendezés**) csak akkor lehetett kezdeményezni és engedélyezni, ha önkéntes földcserével a nagyüzemi gazdálkodásra alkalmas táblákat – feltételek hiányában – kialakítani nem lehetett.

Évtizedek során a földrendezés feladatköre, fogalma sem ugyanazt jelentette, mint korábban, új definíciót, új értelmezést kapott. A 70-es évek második felében a termőföldeken végrehajtott rendezést inkább hívhattuk **területrendezésnek**, **komplex területrendezésnek**, vagy **mezőgazdasági területrendezésnek**. Utóbbi értelmezés szerint a földrendezés lényegesen többet jelentett, mint adminisztratív elrendezést. A szó igazi értelmében mindenre kiterjedő volt.

Értelmezésünk szerint a területrendezésen - a tantárgy és e jegyzet keretében - **egy adott gazdaság (üzem-ek) termelési célok érdekében történő átrendezését értjük, a termőhelyi adottságok és a hasznosítás megfelelő összehangolásával**. Feladat, hogy a tervezésbe vont területen egyes területrészek méretének, alakjának ésszerű kialakításával optimális feltételeket biztosítson a természetű növények termesztéstechnológiai igényeihez, az üzemszervezéshez és a korszerű technológia alkalmazásához, továbbá hozzájáruljon a termőföld határos védelméhez. Ki kell, hogy terjedjen: a termőföld ésszerű hasznosítására, földcserékre, a művelési ágak elrendezésére, a táblásításra, a vízrendezésre, az üzemi úthálózat kialakítására és mindezekkel összefüggő munkákra, valamint létesítményekre.

Az általános birtokrendezésről 1997-ben és 2001-ben is készült törvényjavaslat. Az első szerint *„az általános birtokrendezés olyan, a tulajdonosok és más jogosultak közreműködésével folytatott közigazgatási és bírósági eljárás, amelynek eredményeként a település külterület meghatározott részén az ingatlanok elhelyezkedése, tulajdoni viszonyai megváltoznak, és új földrészleteket alakítanak ki.”*

Fontos szabály, hogy az eljárás során a tulajdonosokat elsősorban csereingatlannal, ha ez nem lehetséges, az értékkülönbséget megtérítésével kellett volna kártalanítani.

Az általános birtokrendezés céljai: a termőföld tulajdoni és használati viszonyainak olyan átalakítása, amely lehetővé teszi

- a magántulajdon és a földbérleten alapuló versenyképes termelőegységek létrehozását;
- a birtokszerkezet állandó javítását megfelelő állami segítség alkalmazásával;
- az állami tulajdonú termőföldön gazdálkodó és tartósan többségi állami tulajdonban maradó mező- és erdőgazdasági társaságok területének optimális kialakítását;
- a mezőgazdaság környezeti feltételeihez igazodó termelési szerkezet kialakítását;
- az általános rendezési tervekkel összhangban álló térségi vidékfejlesztési programok végrehajtását;
- a talaj (föld) védelmi követelmények betartását.

Több-, más birtokrendezési definíció is készült az eltelt másfél évtizedben. Részletesebben fogalmazott pld. a 2003. május-júniusában a holland/magyar műszaki segítségnyújtás keretében megtárgyalt és közreadott változat. Tartalmában ez az 1908-as „tagosítási tc.-hez” áll közelebb.

A Birtokrendezési Stratégia a törvényjavaslatból idéztnél pontosabban határozza meg a feladatokat. A birtokrendezést a **vidékfejlesztés eszközének** tekinti. Már a stratégiát is, a célok és eszközök (a megvalósítás) együttesének tekinti.

Vélhetően a harmadik évezred második évtizedeinek birtokrendezése (birtokfejlesztése) feladataiban nem lesz kevesebb, mint amit az előző bekezdésben közreadtunk.

Az előző bekezdésben hivatkozott tanulmány 2006-2013 közötti évekre három „forgatókönyv” lehetőségét jelölte meg:

1. Nem intézményesített, helyi kezdeményezésű birtokrendezés („spontán, nullához közeli”)
2. Intézményesített birtokrendezés (mérsékelt ütemű, de érzékelhető eredményt hozó, „látható”)
3. Erőteljes ütemű birtokrendezés (... teljes).

Akkor a kiadvány írói, szerkesztője (Dorgai L. és társai, 2004.) a másodikat-, a „láthatót” tekintették reális célkitűzésnek. Azóta pedig a társadalmi – gazdasági helyzet számottevően romlott.

A Föld- és területrendezés c. tantárgy oktatását gondozó tanszék kutató munkájában többször vállalkoztunk a **földbirtok-fejlesztés** definiálására. Legutóbbi fogalmazásunk szerint feladata, intézkedések sorozatával-, új törvényekkel-, törvénymódosításokkal elérni azt, hogy az ország földterülete nagyrészt olyanok kezébe kerüljön, akik abból megélni kényszerülnek. (2.6.; 3.1. fejezetek) Láthatóan ez lényegesen többet jelent, mint az eddigi definíciókban meghatározott cselekvéssor! Az ezredforduló éveiben **célként jelöltük meg** a rendszerváltás utáni törvények fejlesztési elképzeléseket akadályozó előírásainak eltávolítását és a földspekuláció megszüntetését. Lépésenként előrehaladva valósítanánk meg az AVNS-ben leírtakat (1.2.1. alfejezet) Hangsúlyosan vonatkozik ez a birtokszerkezet fokozatos átalakítása c. fejezetre. Európai országok jó példáit követve szigorítanánk és feltételekhez kötnénk a földszerzés lehetőségét. Több szakíróval egyetértésben (Dorgai L., 2004; Gráf J., 2009; Buday-Sántha A., 2009; Dorgai L. – Udovecz G., 2009) alkotnánk meg egy új, magyar modellt és ehhez igazítanánk a támogatási rendszert. Valamennyi intézkedés igazodna ökológiai feltételeinkhez és a fenntartható (tartamos) gazdálkodás elveit-, nemzeti érdekeinket szolgálná. Az árútermelő állattartó gazdaságok termőföld-alapjának biztosításánál törekednénk a „kölcsonös megféleltetés” minden előírásának (Bíró Sz. – Dorgai L. – Molnár A., 2009) betartására.

A birtokfejlesztést a 2006-2009 közötti években az FHB Kereskedelmi Bank Zrt megyénként, Békéstől Veszprémig, eltérő mértékben 20,17-1,78%-ban támogatta. A hitelbiztosítási értéket tulajdoni hányad szerint a hitelcél és fedezetek arányában határozták meg (Szabó I., 2010).

Nehéz lenne prognosztizálni, milyen lesz hazánk földpolitikája 2011 után?! Nagy kérdés meddig tarthatjuk meg a mezőgazdasági földterület vagy erdő tulajdonjogának megszerzésére vonatkozó, a külföldiek ingatlanszerzését korlátozó szabályokat. (Ismeretes, a csatlakozás időpontjától számított hét éven keresztül fenntarthatjuk a nem Magyarországon lakó vagy nem magyar állampolgár természetes személyek általi, mezőgazdasági földterület megszerzésére vonatkozó tilalmat). A tilalom, a korlát megszűnésével a földpiac megélénkülése várható, amely önmagában is jelentősen befolyásolhatja a birtokrendezésre vonatkozó jelenlegi elképzeléseinket.

A birtokkoncentráció végrehajtásában a **társas gazdaságok**, a nagyobb birtokmérettel rendelkező **egyéni (családi) gazdaságok** jelenleg is ellenérdekeltek. Ők már a földhasználatnak ebben a szakaszában is megvalósították a birtokrendezést.

A fejezetet (Tanka E., 1999) idézettel zárjuk: „a birtokpolitika és a birtokrendezés egymással (mint intézmények) **a cél és az eszközök** viszonyában állnak; az utóbbi az előbbi rendeltetésével nem állhat ellentétben, ellenkezőleg, szükségképp annak célrendszerét kell szolgálnia”.

3. 1.3 Összefoglalás

A modul, ígéretének megfelelően leírta és bemutatta mindazt, amit a bevezetőben ígér: Földbirtok-politika elméletet, intézményrendszert adott, és azt folyamatában megjelenítette napjaikig; Agrárpolitikai összefüggések tárgyalásán keresztül jutott el az eszközrendszerig és a földbirtok-fejlesztésig illetve annak hitelezési gyakorlatáig; Törekedett a modul a leírt ismeretek, ismeretcsoportok integrálására, a jogszabályi háttér alkotó alkalmazásának készítésére.

Összefoglaló kérdések

1. Mutassa be a földbirtok-politika összefüggésrendszerét, szabályozási körét!
2. Milyen szakmai kompetenciák és ismeretek teljesülését szolgálja a modul tananyaga?
3. 1990-2010 év gazdaságpolitikájának jellemzői és fordulatai!

4. Ismertesse a birtokpolitika lehetséges gazdasági és politikai célkitűzéseit!
5. Az EU közös agrárpolitikájának érvényesülését miként szolgálja az elmúlt évtizedek kormányainak agrárpolitikája?
6. Milyen elvekre épülhet egy állam birtokpolitikája?
7. A birtokszerkezet fokozatos átalakulását milyen intézkedések megtételével képzelte el az AVNS?
8. Milyen arányokkal jellemezhető az UMVP forrás megosztása az egyes jogcímek (tengelyek) között?
9. Magyarországon ma mi tartozik a föld- és területrendezés, valamint a birtokrendezés, földbirtok-fejlesztés fogalmkörébe?
10. Milyen cselekvéssorral lenne jellemezhető a következő évek földbirtok-fejlesztése?

4. 1.4 Tárgymutató, fogalomtár

földbirtok-politika

a földbirtok-politika célkitűzései

agrárpolitika

agrárprogram

földbirtok-politikai elvek

nemzeti földalap

földhasználati nyilvántartás

nemzeti kataszteri program

földalapú támogatás

földrendezés

területrendezés

birtokrendezés

földbirtok-fejlesztés

Irodalomjegyzék

Szabó Gy. : *Föld- és területrendezés I. (Földbirtok-politika, birtokrendezési modellek) Kézirat* , NYME GFK, Jegyzetsokszorosító részleg , Szfvár. , 1997

Kerék M. : *Földbirtok-politika* , Magyar Szemletársaság , Bpest. , 1934

Benet I. : *A föld, az istenadta föld...* , Statisztikai Szemle, 3.sz. , Bpest , 1995

Orosz I.; Fűr L.; Romány P. : *Magyarország agrártörténete, Agrártörténeti tanulmányok* , Mezőgazda Kiadó , Bpest. , 1996

Szűcs I. és tsai : *Földbirtok-politika, a földtulajdon fejlesztésének főbb irányai* , AKII. , Bpest. , 1997

Ihring K. : *A földár és földérték a kapitalizmusban* , MTA Közgazdasági Intézetének kiadványa , Bpest. , 1968

Sury T. : *Formálódó agrár és vidékfejlesztési program* , Számadás 2001/11. sz. , Bpest. , 2001

- Romány P. : *Kortársunk az agrárpolitika* , Szaktudás Kiadó Ház , Bpest. , 2002
- Estók J. és társ. : *Agrárvilág Magyarországon 1848-2002* , Argumentum Kiadó, Magyar Mezőgazdasági Múzeum , Bpest. , 2003.
- Tanka E. : *Magyar birtokpolitika az Európai Egyesült Államokban* , Alterra Kiadó, Bpest 2004
- Dorgai L. : *A magyarországi birtokstruktúra a birtokrendezési stratégia megalapozása, Agrárgazdasági tanulmányok 6. szám* , Agrárgazdasági Kutató Intézet , Bpest. , 2004
- Benedek F. : *A Nemzeti Földalap helyzete és szerepe a földbirtok-politikában, Geodézia és kartográfia LX. évfolyam 5-6. szám* , 2008
- Simon S. : *A XXI. század kataszteri térképei, Nemzeti Kataszteri program, Geodézia és kartográfia LX. évfolyam 5-6. szám* , 2008
- Nagy D. : *A termőföldek használati viszonyai, Geodézia és kartográfia LX. évfolyam 11. szám* , 2008
- Alvincz J. - Schmidt R. : *A birtokrendezés főbb kérdései különös tekintettel a földcserére, Geodézia és kartográfia LX. évfolyam 10. szám* , 2008
- Gráf J. : *Klímváltozás és a hazai agrárgazdaság, Gazdálkodás, 53. évf. 2009. 2. szám* , KPKOKN Kft. , Gyöngyös , 2009
- Buday-Sántha A. : *Új agrárstratégia alapjai, Gazdálkodás, 53. évf. 2009. 2. szám* , KPKOKN Kft. , Gyöngyös , 2009
- Dorgai L. – Udovecz G. : *A közvetlen agrártámogatások feltételezett csökkentésének becsült hatásai Magyarországon, Gazdálkodás, 53. évf. 2009. 2. szám* , KPKOKN Kft. , Gyöngyös , 2009
- Bíró Sz., Dorgai L., Molnár A. : *Árútermelő állattartásunk és „kölcsonös megfeleltetés” alkalmazása, Agrárgazdasági tanulmányok, 2009. 5. sz.* , AKI , Budapest , 2009
- Szabó I. : *A termőföld, mint hitelbiztosítási érték, Ingatlanszakmai Tudományos Műhely, Termőföldpiac és földértékelés, Workshop* , NymE GEO , Szfvár , 2010